

Idei federale în construcția europeană

Drd. Laura Gheorghiu
Facultatea de Drept și Științe Administrative
Universitatea de Vest Timișoara

This paper is part of my plea for a federal Europe, irrespective of how that federation might be drawn. My commitment to a competitive multi-level governance found in Europe's cultural history a good deal of projects and analysis intended to ground such a construction. With such a remarkable background, I start by pointing main reasons for a federal Europe taken from its politics, ethnic diversity demands or governance already in line. Following, then, the pattern of a Swiss idea, I try to describe a European one, collecting the main issues in specific debates. The paper ends with a brief presentation of five outstanding projects that have shaped the discussion and preparation for such a dream coming into being.

Key words: Coudenhove-Kalergi, federalism, distribution of power, Maximilien de Sully, sovereignty.

„Statul poate fi federal fără a fi neapărat și multinațional.
Dar un stat multinațional nu poate dăinui decât pe bază federală.”

- Urs Altermatt, 1996 - ¹

Este deja, un clișeu aproape golit de conținut dar repetat de câte ori poate acoperi un gol de informație, povestea deficitelor Uniunii Europene. În speță, acestea pot fi circumscrise crizei de identitate și, pe cale de consecință, crizei de viziune. Nu știm ce vrem să fie Europa – uneori, nici dacă vrem să fie ceva – și aceasta deoarece nici inter-guvernamentalității, nici federalității nu își pot considera proiectul realizat ori, măcar plasat pe un drum ireversibil. Ceea ce avem astăzi reprezintă, mai degrabă un amestec de forțe active, de argumente și proiecte, nu întotdeauna compatibile între ele. Nici o parte nu a reușit, pînă acum să ofere suficiente argumente solide în susținerea propunerii sale. Totul depinde încă, de răspunsul neformulat la întrebarea privitoare la identitatea Europei. Cîtă geografie și cîtă toleranță? Pînă unde putem diversifica fără a pierde coerența? Ce este, de fapt, Europa și cît vrem să (re) construim din ea? Abia după ce ne vom fi dumirit, vom putea spune clar care sunt subiecții și ce vor ei să realizeze. Vom obține un predicat și mai multe detalii. Atunci, vom putea scrie Constituția acestui proiect, îi vom putea identifica susținătorii și adversarii și, eventual, atuurile. Vom face analiza SWOT și vom lăsa calculatoarelor treaba de rutină. Deocamdată, însă, nu știm încotro, cum și – uneori – nici de ce...

„O cetate este o colectivitate de oameni și zei ... zeii, sunt, bineînțeles, zeii cetății. Cetatea nici nu îi inventează, nici nu îi descoperă. Ei au fost acolo în sufletul oamenilor dinainte de întemeierea cetății.”² De aceea, putem spune că zeii Europei se află acolo, în sufletul oamenilor. Dar europenii trebuie să învețe să-i vadă din nou și să le asculte

¹ Urs Altermatt, *Previziunile de la Sarajevo. Etnonaționalismul în Europa*, Iași, Ed. Polirom, 1996/2000, pag. 186

² Jose Ortega y Gasset, *Europa și ideea de națiune*, București, Ed. Humanitas, 2000, pag. 80;

chemarea. Vor afla, atunci, că au mult mai multe în comun decât ceea ce îi separă și de aceea, ar trebui să se gîndească la un mod de a proteja și pune în valoare ceea ce au mai prețios: spiritualitatea. Din păcate, narcisismul local nu îi va aduce prea curînd în acest punct. Fiecare este, deocamdată, în căutarea securității proprii și a ajutoarelor pentru interesele sale imediate. Pe termen mediu și lung, soluția federală va trebui să cîștige teren și să convingă, deoarece oferă mecanismele de armonizare și protecție a comunităților componente, în calea tuturor influențelor externe negative și a riscurilor pe care singure, nu și le pot asuma. Este, de altfel, greu de imaginat pe termen lung, o lume globală cuprinzînd comunități locale mici ca actori primari, oricît de tentantă ar fi această perspectivă pentru susținătorii autonomiei cu orice preț.

În această lucrare voi încerca să susțin perspectiva federală pentru Europa, consecința a convingerii mele că astfel, comunitățile regionale ori locale vor găsi un adăpost și un suport spre a-și redobîndi sentimentul de familiar și încrederea în libertate. Nici o ideologie nu mai poate realiza acest lucru, nimeni nu mai poate convinge doar cu teorii! Consider că aranjamentul federal reprezintă forma ascunsă a marmurei pe care o cercetează artistul lui Aristotel înainte de a începe să sculpteze, spre a da materialului forma care îi este proprie și nu una impusă din afară. Ca urmare, voi arăta faptul că o societate multiethnică precum cea europeană, marcată de traume și memorii colective încă pronunțat active, are nevoie de modalități de acomodare a diferitelor identități și tendințe, iar aceasta e posibilă doar prin formularea acelor mecanisme ce permit accesul la mecanismele de decizie pentru fiecare grup, în materia care îi este proprie și care îi oferă astfel, accesul optim la informație. Aceste pîrghii sunt specifice unei arhitecturi multistratificate, cu competențe specifice mai multor niveluri de guvernare. Datorită faptului că federalismul a constituit o soluție în viziunea mai multor gînditori și autori de proiecte constituționale, voi consacra un întreg capitol Ideii europene, așa cum vine ea din bibliotecile bătrînului continent. Sigur că, fiecare dintre ele, conține o doză de naivitate, idealism ori, chiar utopie. Dar este drumul pe care l-a parcurs Europa, de la (mit la) Idee spre realizarea unităților juridice, economice ori politice. Limitele fizice inerente unei astfel de lucrări conduc la limitarea perspectivelor, argumentelor ori exemplelor. Prin urmare, nu avem pretenția de a realiza o abordare completă, ci doar de a puncta cîteva elemente ale unei posibile pledoarii pentru o federație europeană. Poate că și alegerea acestora este una subiectivă, poate că, un spațiu mai amplu ar fi permis o analiză mai profundă.

1. Argumente pentru o Europă federală - În condițiile unei lumi în care foste federații se destramă și popoarele își cer dreptul la autodeterminare în afara oricăror aranjamente constituționale supra-regionale, mai poate fi rațională, credibilă ori fezabilă o federație supranațională în Europa? Mai au resurse aceste popoare care s-au războit întreaga lor istorie unele contra altora să stea la aceeași masă în căutarea unor soluții comune și în articularea unei singure voci pe plan mondial? În aceeași epocă în care cele treisprezece colonii americane decideau să se apere în comun împotriva inamicilor externi, popoarele europene porneau cu o hotărîre mai mare decât fuseseră vreodată capabile, pe drumul formulării identităților naționale prin diferențiere față de vecini, prin trasarea de granițe fizice, politice și, mai cu seamă mentale, cu mult mai rigide decât cunoscuseră aceste locuri. Proiectul federal nu fusese niciodată mai mult decât tema unui lung șir de proiecte politice și juridice, miezul unei tentative de confederație ori federalizare ce s-a dovedit vulnerabil în fața tentativelor hegemonice ale celor excluși ori voinței de putere ale liderilor vremii. Teama de a pierde această putere, teama de a fi în planul secund și, astfel, la discreția altora

s-a dovedit mereu mai puternică decât înțelepciunea ce ar fi trebuit să pună bazele unei formule federale. Profunzimea – și uneori, argumentarea din spatele acestor temeri au desenat abisuri uriașe între state. Cea mai explicită astfel de situație, cu cel mai tragic deznodământ posibil a fost cel de-al doilea război mondial, arătând, încă o dată că statele europene prin conducătorii lor nu vedeau nici o cale de mijloc între a câștiga sau a dispărea. Bilanțul final al acelei încercări, atît sub aspect uman, moral cît și tehnic a operat în multe cazuri ca un katharsis și a impus calea spre un alt fel de soluție. Din nefericire, memoria este scurtă, iar noile generații de politicieni aproape că au uitat lecția războiului! În anii '50, opțiunea între unificare sau dezastru era evidentă, urmînd sfatul kantian: „trebuie alcătuită o uniune de un anumit fel, care să poată fi numită o *uniune a păcii (foedus pacificum)*, care să se deosebească de *tratatul de pace (pactum pacis)* prin faptul că acesta încearcă să pună capăt doar *unui* război, aceea însă *tuturor* războaielor pentru totdeauna.”¹ Astăzi, acestei soluții imperative îi sunt opuse o varietate de alternative, ca și când întreaga tragedie nu ar fi avut loc și Europeanii sunt încă în măsură să ia orice fel de decizie. Își doresc puterea sau banii înapoi și își visează poziția pe continent într-o aură încărcată de patina istoriei. În aceste condiții, se impune întrebarea – mai este loc și pentru federație? Pentru întrebare, pentru posibilitatea teoretică ori, chiar pentru realizarea ei constituțională ...

Pe de altă parte, observăm că tot mai multe grupuri naționale / etnice reușesc să obțină recunoașterea identității lor și, pe acest temei, izbutesc să-și ceară drepturile, în primul rînd cel la auto-guvernare. După cum arată Will Kymlicka, „naționalismul a scindat imperii coloniale și dictaturi comuniste, redefinind granițele pretutindeni în lume și totuși federațiile multinaționale democratice au reușit să îmblînzească forța naționalismului.”² În acest sens, vine la întîlnire cu convingerea lui Urs Altermatt referitoare la cerință ca statele multinaționale să adopte soluții federale de administrare. Iar Uniunea Europeană este – mai presus de orice – o *federație de popoare*. Orgoliile și/ sau istoriile lor conflictuale nu le permit încă să admită acest lucru, dar cu toții se află, în interiorul granițelor Uniunii Europene în poziția minorităților naționale din oricare stat membru. Este mai dificil de definit „majoritatea”, căci nici un grup național nu poate ridica o asemenea pretenție, dar, locul majorității este populat de „cei alți”, de „tot ce e diferit”, despre care abia acum începem să învățăm cîte ceva în alți termeni decît diferență și excludere. În asemenea cazuri multinaționale, istoria a demonstrat deja să singurul mod de a sta deoparte de suspiciune reciprocă și tiranie este de a găsi un mod de distribuție a puterii și deliberare în comun. Numai prin participarea la procesul de luare a deciziilor, oamenii pot recupera sentimentul – sau o parte din convingerea – că au controlul asupra vieților lor, asupra proiectelor care le vor afecta existența și la care va trebui să ia parte. „Orice formă de guvernământ care nu este *reprezentativă* este propriu-zis o *lipsă de formă*, întrucît legislatorul poate fi totodată executorul voinței sale într-una și³ aceeași persoană.” Dar modalitatea de a realiza și proteja această distribuție a puterii este încă o temă dificilă și în continuă reformulare la nivelul Uniunii Europene, atît sub aspectul nivelelor de reprezentare cît, uneori, chiar a argumentelor pentru a avea diferite puncte de vedere reprezentate prin voci autentice. Chiar dacă, pentru început, presupunem că discuția s-ar purta doar între nivelul comunitar și cel al statelor membre, avem state de dimensiuni diferite, atît în termeni geografici, cît și

¹ Immanuel Kant, *Spre pacea eternă. Un proiect filosofic*, 1795, în ‘Scrieri moral-politice’, București, Ed. Stiintifică, 1991, pag. 400, s.a.;

² Will Kymlicka, *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism și cetățenie*, (2001, Oxford University Press)/ Chișinău, Ed. Arc, 2005, pag. 90;

³ I. Kant, *op.cit.*, pag. 397;

demografici, pentru a nu merge în istorie și a lua în calcul (puternicele, încă) nostalgii ale marilor puteri.

Pornind de la aceste dificultăți, Kymlicka definește două tipuri de federații, anume cele teritoriale, respectiv multinaționale. În primul caz, harta este desenată pe temeuri ideologice/ exclusiv politice, traversând entitățile naționale /etnice și astfel, alocând populația unui astfel de grup în unități politice diferite. În consecință, nici un grup nu va avea majoritatea în aceste noi „case” politice, ori, poate, doar grupul care trebuie privilegiat! Ca urmare, *divide et impera* ar defini cel mai bine guvernarea de acest tip. Putem nota faptul că acesta a fost modul în care au fost constituite statele federate americane, dar, cu certitudine o asemenea chirurgie nu va putea fi aplicată în Europa cu acordul popoarelor ori al liderilor lor. Dacă cele treisprezece colonii se aflau la începutul istoriei lor ca state, neavând un trecut care să traseze cu sânge sau cu memorii colective hotarele, Europa se află exact la polul opus! Numai regimurile totalitare au reușit asemenea operații pe continent, ignorând total istoria, oamenii, realitatea și, cum s-a văzut, arbitrariul nu a putut rezista probei timpului.

Pe cale de consecință, vom spune că pentru Europa, nu putem opta decât pentru o federație multinațională, care să urmeze ori să atribuie puteri în funcție de granițele naționale / etnice dintre comunități. Numeroase astfel de granițe au fost redesenate după căderea comunismului, altele sunt înghețate în conflicte mocnite sub imperativul corectitudinii politice, al neputinței ori, neadecvării. Totuși, în cadrul discuției Uniunea Europeană – statele naționale, problema este în cea mai mare măsură, soluționată ori, în curs de a-i găsi răspunsurile. Mergând însă la nivelul unităților sub-naționale, al regiunilor și/ sau sub-regiunilor, se întrevăd noi provocări care ar putea – în absența soluționării adecvate, să genereze alte desene pe harta Uniunii.

Deocamdată, cel mai important lucru pentru statele membre considerate drept „unități pe teme naționale” (Kymlicka) este desemnarea clară și respectul pentru competențele lor exclusive. Tendințele de părăsire a Uniunii ori de a notifica opinii particulare pot fi depășite doar printr-o optimă alocare a domeniilor de competență precum și printr-un mecanism solid care să le asigure participarea reală la procesul decizional. Cu alte cuvinte, măsura în care statele vor susține federația este aceeași în care ele simt că dețin încă pîrghiile esențiale în aspectele care le afectează identitatea ori interesele imediate, proporția în care văd în federație umbrela optimă pentru proiectele lor pe termen lung, pentru securitatea lor ori poziția în economia globală. De aceea, problema separației puterilor nu este doar un mod de a ține în loc procesul integrării cu detalii procedurale, ci, dimpotrivă, mecanismul menit să asigure legitimitatea și sustenabilitatea pe termen lung a construcției europene. Pentru un grup național, separația puterilor nu este (doar) un aspect constituțional, ci, mai mult decât orice, o problemă de identitate, de prezență activă zilnică în mecanismele decizionale pe poziții de egalitate reală (nu doar formal – juridică!) precum și de depozitari exclusivi ai unor competențe riguros definite. De aceea, putem concluziona faptul că apartenența la o federație de un tip sau altul reprezintă, în primul rând, o problemă de identitate: *eu* pot fi parte a unui grup doar în măsura în care *eu* continui să exist în acel grup ca parte- ner în luarea deciziilor. Si singura metodă de a asigura o asemenea existență, un asemenea *drept de existență* este separația puterilor în conformitate cu acest statut. Vom adăuga astfel, faptul că *subsidiaritatea*¹ nu reprezintă

¹ Si, poate, mai presus de subsidiaritate ar fi de luat în seamă *adecvarea exactă*, așa cum propune Guy Héraud. “Conform acestui principiu, fiecare colectivitate, de orice natură ar fi ea și la orice nivel, ar trebui să obțină puterile legale și financiare care să îi permită să își soluționeze problemele specifice.”, Guy Héraud, *Federalism*, 1995, Presses d’Europe/ Altera, Tg. Mures, no. 6/ 1997, pag. 15;

doar un control al opțiunilor ce pot fi luate în calcul, ci semnul că un anumit grup este subiect în cadrul procesului în care decizia nu poate fi delegată unui alt grup mai restrâns. Ori, cîtă vreme ai dreptul de a decide, se poate spune că interesele tale sunt recunoscute drept legitime și nimeni nu e îndreptățit să hotărască în locul tău. De aceea, aș concluziona acest aspect subliniind – pe urmele argumentației lui Kymlicka – faptul că separația puterilor este o problemă de recunoaștere a identității. La aceasta, se adaugă faptul că perspectiva guvernării multistratificate în Uniune a cîștigat tot mai mulți susținători, în ciuda faptului că mai sunt numeroase aspecte de clarificat cu privire la modul de constituire a acestor niveluri și de alocare a competențelor și resurselor. Dar el reprezintă ceva diferit de mult lăudată și păzită conducere centralizată tînd fi o sursă de oxigen pentru toți cei ce se tem de „dictatura birocrăției de la Bruxelles”. Cîtă vreme diferitele niveluri la care se constituie cererea de guvernare pot deține mecanismele de a realiza interesele acelor comunități, competențe mai generale pot fi transferate fără probleme și, poate chiar cu suport.

Structura multi-level este totuși, un concept prea general, care poate fi ușor răstălmăcit și abuzat în funcție de abilitățile celui care vorbește. Ori, o asemenea cale regală nu poate fi lăsată la voia aproximărilor ori deturnărilor. Specialiștii în aspecte federale au identificat¹ două perspective majore asupra guvernării multistratificate. Cel dintîi, consideră Europa drept „un sistem politic cu un cadru instituțional puternic, cu autoritate politică și sistem jurisdicțional (solid).” Conform descrierilor autorilor, ne aflăm în preajma unei paradigme federaliste, cu valențe pentru o democrație deliberativă, avînd pentru fiecare nivel de guvernare, un șir clar definit de competențe și restricție ori interdicție de intervenție pentru alte probleme ce pot intra în discuție. Acest model recapitulează, oarecum, proiectul neofuncționalist, conectînd fiecare tip de funcție cu nivelul/ nivelurile care au expertiza și mecanismele de decizie optimă. Aceasta este o construcție cu geometrie variabilă, cu diferite desene rezultate din tema aflată în discuție. Separația puterilor urmărește aceste funcții și conferă, în consecință, fiecărui subiect, competența specifică. Modelul a fost denumit „Europa cu regiuni”, avîndu-se în vedere faptul că permite ca regiunile și/ sau Comitetul regiunilor au/ pot avea competențele lor exclusive. Deocamdată, problema rezidă în faptul că regiunile sunt considerate oarecum subiecți de ordin secundar, dotați cu competențe limitate, conferite de subiecții primari, care sunt statele. Astfel, regiunile sunt doar acceptate, nu plasate pe picior de egalitate cu statele. Ele au – în conformitate atît cu legislația în vigoare, cît și prin Tratatul de la Lisabona – numai competențe consultative, deciziile fiind luate de state ori de instituțiile comunitare. Ca urmare, vom remarca faptul că subsidiaritatea nu coboară propriu-zis pînă acolo unde găsim informația optimă ori mijloacele de realizare a guvernării, ci se oprește la mijlocul drumului, la nivelul statelor, sub cele mai multe aspecte. Cu toate acestea, nimic nu ne oprește ca, în cadrul juridic comunitar deja existent să ne imaginăm / ori să susținem reglementarea unui set clar de competențe care să aparțină exclusiv nivelului regiunilor NUTS3, de pildă. Putem considera legislația în vigoare drept incompletă și putem încerca să identificăm mijloacele prin care Comitetul regiunilor ar putea promova și obține aceste reglementări. Abia apoi vom putea considera Uniunea drept un organism simetric (posibil, o federație), în care fiecare nivel oglindește întinderea competențelor sale ca și posibilitățile de a formula cel mai bun răspuns la cererile care apar. Acesta ar fi un echilibru Nash al forțelor în Uniunea Europeană, depășind insatisfacțiile și discursurile despre crizele ei structurale. Nu e de trecut cu vederea faptul că

¹ Cf. Eric Philippart și Monika Sie Dhian Ho, *Flexibility and Models of Governance for the EU*, în Grainne de Burca și Joanne Scott, ‘Constitutional Change in the EU. From Uniformity to Flexibility?’, Oxford, Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, page 311;

o asemenea posibilitate de reglementare presupune o prealabilă recunoaștere a regiunilor ca potențiali actori principali sub anumite aspecte, precum și intrarea în vigoare a unui act normativ în acest sens. Ceea ce nu este, încă, pe agenda tuturor statelor membre.

În consecință, se pare că a doua perspectivă asupra guvernării multi-stratificate pare mai aproape de scopul nostru, acela de a avea regiunile în poziții decizionale. Această a doua abordare, „combină funcționalismul extrem cu o perspectivă asupra actorilor sub-naționali care îi depășesc pe cei naționali, (o Europă a regiunilor)”¹, cu reguli mai puțin stricte, permițând ca în fiecare situație să fie identificat și formulat cel mai bun răspuns. Suntem în fața unei „guvernări multi-stratificate dispersate”, în conformitate cu modul liberal inter-guvernamentalist de a înțelege și soluționa problemele Europei. Este, în esență, un demers orientat economic, lăsînd piața cauzei să determine regulile și să stabilească prețul. Ca urmare, acolo unde o regiune are costul de tranzacționare cel mai scăzut, ea ar trebui să fie actorul principal, cîtă vreme în alte situații, cu informație incompletă, nu ar trebui să se aloce mai mult decît poate procesa la prețuri scăzute. Avînd în vedere faptul că. Dincolo de analiza cost-beneficiu, avem încă a face cu elemente politice, cu nuanțe naționaliste, costurile subiective pot depăși beneficiile, în ciuda poziției care ar favoriza un actor în raport cu ceilalți. Europa – și, probabil, întreaga planetă – nu a depășit, încă, etapa costurilor simbolice care complică notele de plată și țin în loc modernizarea administrativă a lumii în care trăim.

Ca atare, în ciuda calculelor hîrtiei, prima soluție, cea a Europei cu regiuni pare, astăzi, mai fezabilă, cîtă vreme avem încă state puternice care vor transfera regiunilor cîte puțin și doar atunci când motive mai vizibile ori tacite, vor încuraja aceasta operație. Guvernarea multi-stratificată ar putea fi calea spre o reală și eficientă separare a puterilor. Dar evaluarea finală a eficienței sale depinde puternic de sensul pe care îl acordăm acestei soluții, de încărcătura subiectivă acordată și/ sau declarată. De vreme ce statele naționale sunt încă cele care conferă competențe altor actori, fie ei de nivel comunitar ori sub-național, tot ele vor decide asupra sensului real al *separației puterilor*, *subsidiarității* ori a *nivelelor rezonabile* de luare a deciziilor. De aceea, va persista încă destulă vreme senzația de asimetrie și de marginalizare. Pe de-o parte, regiunile își clamează primordialitatea cu privire la informația primară legată de cerere și posibilități de răspuns; de cealaltă parte, alocările de competențe care coboară doar pînă la nivelul statelor, ignoră regiunile și hrănește lipsa de confort, care, la extrem se transformă în nevoie de secesiune.

2. Imperative și proiecte ale construcției reale - Ideea europeană nu coincide cu complexul instituțional al Uniunii Europene dar nici nu poate fi separată de ansamblul eforturilor ce au structurat istoria culturală și politică a continentului. Urmîndu-l pe Denis de Rougemont², vom spune că cele douăzeci și opt de secole de Europa au rodit în sfârșit, pe „umerii” nenumăratelor transformări ale regimurilor și normelor moștenite de la un secol la altul. Telul implicit³ a fost mereu același – unitatea europeană – chiar dacă, expresia

¹ Idem, pag. 311;

² Preluăm aici, titlul și argumentația unei celebre cărți a lui Denis de Rougemont, *Vingt-Huit Siecles d'Europe*, Paris, Payot, 1961;

³ Termenul *implicit* are aici sens de intențional, premeditat, conștient urmărit. Facem aici, referire la discuțiile dintre (neo)funcționaliști și adversarii lor, primii susținînd că efectul spill-over a generat/ impus efecte ne-proiectate în etapele inițiale ale realizării și semnării tratatelor, în timp ce ceilalți, pe urmele realismului clasic, afirmă caracterul rațional, deci, complet controlat și conștient al tuturor actorilor implicați în acest efort de construcție instituțională. Noi credem că, tocmai constanța acestor preocupări de-a lungul atîtor secole este – în planul drumului de la Idee la concret, dovada peremptorie a caracterului intențional.

lingvistică, politică ori juridică a îmbrăcat forme oarecum diferite, anume de regat, alianță, imperiu, constituție ori tratat de teorie politică. Orice privire atentă a acestei lungi liste de proiecte adunate în măruntaiele istoriei arată spre *Europa* ca spre numele – cel mai uzitat, deși nu singurul – dat destinului inevitabil al acestor popoare, de a gravita în jurul unei unități care le definește și le susține în eforturile lor individuale. Față de aceasta, lucrările gânditorilor, oamenilor politici ori ale strategilor militari reprezintă descrierea unor posibilități, ipostaze, arhitecturi mai mult sau mai puțin izomorfe, tot așa cum lucrurile trebuie să-i fi apărut lui Platon drept copii imperfecte ale Ideilor. În plus, Ideea unității a apărut drept remediu propus ori de câte ori lumea europeană a traversat o criză de identitate ori de mijloace de promovare a intereselor sale. Cu o asemenea "vârstă" și – cum vom încerca să arătăm – cu o asemenea susținere din partea celor mai strălucite spirite ale culturii europene, e ridicol să mai luăm în discuție teoria referitoare la lipsa de legitimitate a proiectului – așa cum numeroși analiști contemporani încearcă să explice starea Uniunii; e inutil să le dăm ascultare celor care se întrebă despre viabilitatea unui asemenea proiect, după cum e redundant să ne propunem a re-demonstra ceea ce a constituit coloana vertebrală a ultimelor două milenii ale devenirii europene. Așa numita criză de democrație, de susținere publică ori de interes cetățenesc este o falsă problemă, creată fie de cei ce – încă – nu înțeleg destinul acestei regiuni a lumii, crezând că istoria politică a rămas, asemeni lor, prizonieră a regulilor și valorilor din secolele anterioare¹ fie de cei ce au interesul să întârzie această împlinire. Până la urmă, nici cele mai clasice forme ale democrației nu au constatat în participarea efectivă, directă, a tuturor membrilor unei societăți! Ar fi de menționat faptul că, dacă multă vreme, 'clasa' cetățenilor nu includea toți locuitorii unui teritoriu, astăzi termenul a fost extins, fără a impune și criteriile în baza cărora se acorda cetățenia pre-modernă, anume cunoașterea normelor, a tradițiilor și intereselor politice ale statului în cauză. Astfel, universalitatea nominală a cetățeniei nu echivalează cu universalitatea reală a capacității de a înțelege și evalua strategiile clasei politice. În plus, multiplicarea regulilor dar și a pericolelor, creșterea complexității lor face ca și 'cetățenii' tradiționali să aibă dificultăți hermeneutice. Astfel, a cere tuturor ceea ce nu au putut niciodată și care, mai nou, stă în puterea unui număr tot mai mic să realizeze, este imprudent dacă nu chiar un act de sfidare sub mască populistă. Macro-politica nu a fost niciodată competența reală a întregii societăți, cel puțin nu în era noastră. Pe de altă parte, legitimitatea unei Idei nu are nevoie de confirmarea celor mulți, ci a celor care se pot apropia intelectual de substanța acelei Idei. Deocamdată, vorbind doar despre Ideea europeană, considerăm că acuzațiile de utopie ori propagandă a anumitor cercuri sunt lipsite de temei. Mai mult, criticile și ironiile vin dinspre aceleași sfere sociale care, în timp, au fragmentat identitatea lumii europene, sperând să înlocuiască lipsa lor de încredere ori acceptare, cu un alt set de valori și priorități. Anume, schismele religioase, naționale ori, sociale au forțat o re-asamblare orizontală a societății, fără a lua în calcul diferențele naturale sau interesele pe termen lung. Tot felul de narcisisme au transformat unele evoluții spre particularism local ori regional în hotare ferme, unipolare, pentru perioade mai lungi ori mai scurte. În felul acesta, tendințele actuale de transcendere a granițelor de tot felul spre

¹ "Ei analizează UE în termeni ideali și izolați. Este comparată astfel, Uniunea cu un stil Westminster mai vechi ori, chiar cu o formă utopică de democrație deliberativă. Deși, probabil utilă unor scopuri filosofice, folosirea standardelor idealiste, pe care nu le poate atinge nici un guvernământ modern, pune în umbră contextul social existent în care se realizează politicile europene contemporane – practicile concrete ale guvernelor existente și sistemul politic multi-stratificat în care ele acționează", Andrew Moravcsik, *In Defence of the 'Democratic Deficit': Reassessing Legitimacy in the European Union*, Journal of Common Market Studies, 4 (4), pag. 605;

regăsirea a ceea ce ne unește vine tocmai împotriva susținătorilor diferențelor cu orice preț și îi motivează să le exprime tot mai strident, în eforturile de a-și păstra o nișă politică.

2.1. Anatomia Ideii europene - Din perspectiva Ideii europene, vom spune că trebuie să căutăm tocmai acele linii care s-au opus fărămișării de facto a moștenirii eleno-latine. Nu facem o pledoarie pentru unicitate, pentru distrugerea pluralismului, ci împotriva acelor practici care au transformat pluralismul în xenofobie, așezînd bariere între fețele multiple ale Ideii. Nu este de conceput o singură formă de exprimare a unei Idei, dar în același timp, este o nesocotire tocmai a bogăției acesteia, delimitarea prea severă între manifestările ei concrete. În ceea ce privește Europa, această normă aparent post-modernă a fost un atribut ce a însoțit interpretarea de bună credință a tipului ei specific de unitate, de la Dante Aligheri¹ pînă la Nietzsche², înainte de a păși în secolul XX. Și cum să realizezi ori să menții o unitate care se manifesta din ce mai ce mai plural dacă nu printr-o atentă distribuție (cutumiară ori reglementată) a competențelor și a limitelor, astfel încît să fie cu puțință co-existența diversilor?! Vom spune, astfel, faptul că istoria Ideii europene a fost de fapt, istoria soluțiilor posibile de echilibrare a instituțiilor și intereselor, cu convingerea că dispariția unora va sărăci întregul, riscînd să-l facă vulnerabil și să-l compromită într-o implozie de neevitat! Pînă la urmă, toate încercările de uniformizare au sfîrșit în propria lor cenușă iar cei ce le promovau s-au văzut, fiecare, pe cîte o insulă Sf. Elena, spre a-și contempla singuratici, ambițiile. Nici o construcție nu a rezistat cîtă vreme s-a dorit întemeiată pe o singură voce, purtătoare a unei singure opțiuni politico-juridice și administrată dintr-un unic centru de putere! Europa a fost și a rezistat ca unitate, dar nu ca monopol! De aceea, întreaga strădanie a liderilor pro-europeni a stat sub semnul protejării identităților regionale ori locale de orice mărime, împotriva asimilării și disoluției lor de către puteri mai mari, dornice de extindere. Și tocmai această țintă a reprezentat coloana vertebrală a Ideii de destin comun, prin urmare, a însăși unității europene. Ceea ce preconizează ori forțează numeroși politicieni ori analiști contemporani – căderea Uniunii în desuetudine ori incapacitate de administrare a evenimentelor, este efectul întîrziat al erei separatismelor! Dacă realizarea unității unei națiuni a însemnat în cele mai multe cazuri, procesul de centralizare în jurul unui pol de putere care, apoi, și-a impus dialectul lingvistic, cultural și politic, la nivel european, acești nostalgici își imaginează un proces similar, pe care (tacit) îl doresc (sub conducerea lor) dar, în numele căruia, resping drumul pe care se văd implicați, fără să-l poată controla discreționar!. Ei pierd din vedere faptul că Ideea europeană nu este produsul, cultura politică a unor state ce au reușit de timpuriu să-și consolideze forma politică, delimitându-se de restul continentului, adesea în termeni extrem de rigizi, prin urmare nu este hegemonia unei variante asupra tuturor celorlalte! Ea este, tocmai, oglinda aceluia rest pe care l-au negat, l-au înfruntat și lovit de cîte ori a fost posibil! Dar acela – „restul” - a rămas loial ideii de diversitate, de autonomie, de libertate în cît mai multe forme de manifestare.

¹ “Căci entitatea precede prin natură unitatea, iar unitatea precede binele; ceea ce este pe deplin entitate este pe deplin unitate, iar ceea ce este pe deplin unitate este pe deplin bine, și cu cît ceva se depărtează mai mult de entitatea deplină cu atît se depărtează de unitate și, prin urmare, de bine.”, Dante Aligheri, *Monarhia*, (1308), în *Opere minore*, București, Ed. Univers, 1971, pag. 627;

² “Imi pot chiar imagina rase confuze și șovăitoare care, în Europa noastră cea grăbită, să aibă nevoie de cîte o jumătate de veac pentru a reuși să biruiască astfel de accese atavice de patriotardism mărginit la glia strămoșească și să se reîntoarcă la rațiune, vreau să spun la ”bunul europeanism”.”, Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*, București, Ed. Humanitas, 1992, p. 162;

a. Suveranitatea - Un mare ajutor în configurarea afirmației precedente îl primim de la studiul lui Andreas Osiander cu privire la posibila relație între suveranitate și efectele Păcii de la Westphalia¹. Într-un mod temeinic argumentat pînă în detaliile cele mai sensibile, autorul susține și probează faptul că Războiul de 30 de ani nu a reprezentat o luptă pentru independența și suveranitatea unor state – așa cum, deja, e prezentat în canonul teoriei relațiilor internaționale, ci efectul provocărilor venite din partea celor ce – din afara Sfîntului Imperiu – se temeau de stabilitatea și longevitatea acestuia. „Nici supraviețuirea lor, nici măcar independența lor nu au fost în discuție în acest război. Nici unul dintre actorii care au luptat cu Habsburgii nu a mers la război în scopuri defensive”² Nu multe au fost modificate în urma confruntării, iar împăratul a ieșit chiar mai puternic decît fusese după alegerea sa. Si atunci?

Pe de-o parte, teoriile clasice ale relațiilor internaționale prezintă Pacea de la Westphalia drept începutul reglementării suveranității statelor și, pe această bază, a aranjamentelor posibile în politica lor externă. Perspectiva propusă de Osiander răstoarnă această teorie, demonstrînd că războiul nu a fost un protest al entităților politice din imperiu – ajutate ori nu de actori externi – împotriva unei construcții care le anula suveranitatea, ci, dimpotrivă. „Într-un sens extrem de important, imperiul *era* de fapt, constituția sa.”³ Iar constituția prezintă numeroase aspecte pe care popoarele și/ sau statele europene de astăzi s-ar bucura să le vadă într-un tratat constituțional european, cum ar fi reprezentarea într-o cameră distinctă a parlamentului a orașelor libere și a regiunilor, separarea competențelor între nivelul imperial și cele regionale ori locale, indiferent de dimensiunile acestora, alegerea printr-un mecanism complex a împăratului, legitimitatea imperiului susținută zi de zi prin activismul Curților ‚transnationale’ de justiție, armata unică și așa mai departe. Din acest punct de vedere, mai degrabă statele contemporane membre UE ar fi pe poziție de revoltă, lipsindu-le, din varii motive, numeroase libertăți garantate în cadrul Imperiului Romano-German. Acelor entități politice nu le-a lipsit suveranitatea ori posibilitățile de liberă manifestare nici în interior nici în afara zidurilor proprii! A lipsit mai multor actori din afara imperiului, curajul de a conviețui cu această structură și care, astfel, au ținut să-i slăbească puterea și legitimitatea.⁴

b. Problema păcii - O privire – oricît de superficială și totuși, avizată – asupra presupuselor tensiuni din Uniunea Europeană de astăzi ori din jurul ei, indică revirimentul unui astfel de comportament – dacă el o fi încetat vreodată! Așa cum nu Sfîntul Imperiu avea nevoie de război, nici Uniunea Europeană de astăzi nu simte nevoia unei reale forțe militare ori strategii de apărare. Cu toate că hotarele lumii care influențează macro-politica s-au extins extrem de mult, Uniunea are, mai degrabă, priorități interne decît urgențe de tip militar. Desigur, aceasta nu înseamnă că liderii europeni s-ar plasa pe un plan total neutru față de evenimentele internaționale! Chiar dacă de la declarația referitoare la Uniune drept

¹ Andreas Osiander, *Sovereignty, International Relations and the Westphalian Myth*, in ‘International Organization’, vol. 55, No. 2, (Spring, 2001), pp. 251-287;

² A. Osiander, *op.cit.*, pag. 252;

³ John G. Gagliardo, 1980, *Reich and Nation: The Holy Roman Empire as Idea and Reality*, Bloomington: University of Indiana Press, citat în A. Osiander, *op.cit.*, pag. 270; (s.a.);

⁴ “Războiul nu a avut loc din cauză că Habsburgii se străduiau să-și extindă rolul, ci pentru că alți actori urmăreau să-l diminueze”, A. Osiander, *op.cit.*, p. 260; În același context, autorul citează din jurnalul lui Richelieu (1632) însemnări privitoare la resorturile care l-au determinat să pornească războiul, anume: „să ruineze pe deplin Casa de Austria, ... să profite de dezintegrarea sa și să-l facă pe regele Franței conducătorul tuturor principilor catolici și astfel, cel mai puternic din Europa.”, pag. 260;

„putere civilă” au trecut ceva ani, statele membre nu au realizat pași semnificativi în direcția unei strategii comune de apărare, dincolo de cerințele imediate ale apartenenței lor la NATO. Nu atacul a fost elementul cheie al „definiției” Europei, ci pacea, obținerea și păstrarea ei. Rațiunea fondatoare a cunoscut mai multe expresii, cum ar fi „voința lui Dumnezeu de a fi bine” (Dante), costurile ori, mai recent, natura însăși a civilizației europene ca fiind una pacifistă. Ceea ce a constituit în tot acest timp nucleul definiției „geografice” a Europei a stat de partea soluțiilor de menținere a armelor în muzee, stiut fiind că autonomia era/ este mai importantă decât riscul, iar o posibilă victorie nu aduce, neapărat o situație mai bună. Dimpotrivă, cel învins nu va ezita să caute revanșa, punând în pericol ceea ce tocmai a pierdut. Cele mai multe disensiuni au dus la consacrarea diversității ca alternativă la omogenitate, ocolind cât mai mult soluția luptei. Și, de fapt, nu poți căuta lupta decât dacă ai măcar speranța unei posibile victorii. Ori, statele acestui nucleu au fost, în general, slabe spre a înfrunta o instituție menită să le protejeze. Prin urmare, soluțiile de compromis, de coabitare și respect al autonomiei au devenit elementul central al tradiției în curs de constituire, „calificând” aceste entități politice - regate, principate ori orașe libere - pentru guvernare în sensul administrării și nu al extinderii ori schimbării prea radicale. Se găsea astfel, oricând posibilitatea reformelor, se formulau termenii dialogului ori, cadrele multiplicării modalităților de expresie. Sigur, nu putem susține o pace absolută – ea nici nu ar fi cu putință într-o lume vie, dinamică! Dar această geneză treptată a culturii politice a diversității susținute de autonomia locală, a condus la postularea măsurii drept deziderat fundamental al politicii europene¹. „Europa a fost asociată cu ideea de echilibru al puterilor.... Libertățile Europei erau centrale. Echilibrul constituia garanția libertății prinților și a națiunilor.”²

Ceea ce însă nu au reușit până acum statele membre, a fost desenarea unei viziuni mai ample a fenomenelor. Mai precis, ele nu au reușit să formuleze strategii de impunere și păstrare a echilibrului dincolo de granițele lor și, uneori, gestionează cu dificultate chiar mișcările interne sub-statale. De fapt, această criză este nimic altceva decât epuizarea statului națiune, a ideologiei de tip Westphalian, în timp ce statele (și majoritatea liderilor lor) nu reușesc să formuleze o soluție alternativă. Prin urmare, narcisismul statelor „suverane”³ ocultează încă posibilitatea lor de a dezvolta și adapta modelul echilibrului de

¹ Astfel de situații vom întâlni în cazul coaliției anti-Napoleoniene, a Concertului european, al pentarhiei și al tuturor coalițiilor anti-totalitare pe care le-a cunoscut secolul XX. Este adevărat, acestea s-au manifestat abia post-factum, oripilate de efectele regimurilor în cauză în loc să dispună de mecanisme de prevedere și stopare a răului. Ceea ce este îngrijorător, este modul în care încă și astăzi, numeroase state membre ale Uniunii sunt încă reticente unei dezvoltări ale acestor mecanisme, preferând expectativa și protejarea tacită a unor urme „reșapate” ale forțelor în cauză. Ceea ce poate fi periculos, este faptul că acestea nu se opresc odată ce par a fi învinse, iar Europa nu are încă dexteritatea de a-și salva liniștea prin încercuirea și anihilarea lor. Tocmai secolul XX a demonstrat forța cu care tendințele anti-pace pot pătrunde în centrele de decizie ale regimurilor democratice, prin cele mai legale mijloace și pot împinge acele societăți în urmă cu multe decenii ale istoriei lor. Europa încă este incapabilă să se unească împotriva răului decât *a posteriori*, ceea ce rămîne un punct greu pe agenda ei viitoare.

² Kevin Wilson and Jan van der Dussen, eds., *The History of the Idea of Europe*, The Open University, Heerlen, Netherlands & Routledge, London and New York, (1993), 1995, pag. 44;

³ Am folosit ghilimelele cu gândul la două opinii pe care le respectăm foarte mult și care, credem, ar trebui mai bine ascultate de cei în situația de a lua deciziile pe termen lung. Anume: „Nu există state perfect suverane, ci numai state – servitoare unele altora, egale și independente, conștiente că viața lor însăși, perfecționarea lor ar fi posibilă dacă ele n-ar fi gata să-și facă reciproc servicii.” (Luigi Einaudi, cf. Stefan Delureanu, *Geneza Europei comunitare*, București, Ed. Paideia, 1999, pag. 31;), respectiv: „De când granițele au devenit permeabile (dar în mod selectiv), suveranitățile au devenit nominale, puterea – anonimă, iar locul său în spațiu s-a pierdut.”,

putere dincolo de conturul Uniunii, în sens larg. Ca și în urmă cu două, trei ori zece secole, liderii europeni nu sunt în măsură să „citească în profunzime” pericolele și astfel, caracterul urgent al nevoii de întărire a unității și a identității acestei macro-regiuni. Dacă în interior, traumele războiului rece mențin ori trasează noi linii de demarcație între victime și cei ce cred că au învins în acest conflict¹, puțini membrii privesc cu responsabilitate și îngrijorare în afara Uniunii. Prin urmare, confortul ludic al menținerii unor poziții trufașe împiedică realizarea faptului că, în afara acestei construcții, cei în cauză au tot mai puțină greutate într-o lume a marilor regiuni și grupări de state. Astfel, problema locului Europei în – eventualul – echilibru global al puterilor este lăsată mai mereu în afara agendei, prevalând, din păcate, „idolii peșterii” (F. Bacon). Numai astfel se poate explica – pe fond – respingerea Tratatului constituțional, greutatea cu care avansează ratificarea Tratatului de la Lisabona, în ciuda modificărilor pe care le-a adus ori persistența în dezbateri procedurale chiar și atunci când ar fi de așteptat luarea unor decizii structurale. Poate că, nevoia unui echilibru se simte acum, mai mult decât în alte secole, deoarece el trebuie realizat împreună cu cei care, deși au încercat din răzputeri să-l distrugă, s-au alăturat Uniunii în speranța avantajelor posibile. Pe de altă parte, nu poți fi împotriva unui compromis la care ai achiesat, clamînd, în plus, drepturi și legitimități pe care, tocmai prin acest joc dublu, le pui sub semnul întrebării. Tendințele individualiste – ascunse sub eticheta unui liberalism interguvernamental – demonstrează o stranie și neașteptată inadecvare la lumea în care trăim și, pe cale de consecință, îndârjirea de a ține în loc o evoluție căreia nu ești pregătit să îi fi parte.

Așadar, Ideea europeană, veche și nouă în același timp, are în centrul ei ideea de echilibru al puterilor, fie ele politice, spirituale ori militare. Ceea ce contează este recunoașterea autonomiei fiecărei forme secretate de o variantă a diversității recunoscute și găsirea aceluși aranjament constituțional menit să garanteze încrederea și securitatea fiecăruia dintre actorii implicați. Ca atare, expresiile ce au fost date acestei Idei au reflectat paradigma constituțională cu cea mai mare legitimitate în fiecare epocă și susceptibilă a realiza arhitectura unui echilibru al vocilor posibile. Dacă, de regulă, entitățile politice nu aveau granițe rigide – dar nici prea maleabile – problema a fost aceea a conducerii acestui angrenaj, dincolo de riscul ca un tip de putere să le absoarbă pe celelalte, transformînd actorii în simple jucării ale aceluși monopol. Prin urmare, cine putea reglementa accesul și execuțiul puterii? Cine putea fi în poziția de a coordona aceste entități autonome, și, conform temerilor tradiționale, care urma să fie relația între puterea spirituală și cea seculară?

c. „Monarhul european” - În esență, faptul că Sfîntul Imperiu avea o monarhie electivă spune deja multe despre concepția că puterea este trecătoare și nici un conducător nu putea – în mod automat – dispune de ea în mod discreționar, nici în timpul vieții, nici după, lăsînd-o moștenire. În plus, corpul de electori fiind Camera superioară a Parlamentului, ne putem duce cu gîndul la un regim parlamentar avant-la-lettre, cu un conducător de stat care moderează, mediază dar nu guvernează propriu-zis. Prin urmare, autonomia locală delimitează întinderea puterii și conferă fiecărui nivel, competențe specifice de legiferare, implementare și control, precum și de limitare a exceselor posibile ale celorlalte niveluri.

Clauss Offe, *Modernity and the State: East, West*, Cambridge, Polity Press, 1996, p. 37, citat de Zygmunt Bauman, *Globalizarea și efectele ei sociale*, (Polity Press), București, Antet, f.a. pag. 69;

¹ Drept dovadă de ultimă „oră” stă reținerea statelor comunitare de a adopta o poziție comună privitoare la condamnarea comunismului, lăsînd Declarația de la Praga în afara pozițiilor comune ale statelor membre, dar și suficiența pe care o afișează state din „vechea Europă” ori de cîte ori noii parteneri ridică probleme ori refuză să-și accepte statutul (implicit) de state „periferice”, de importanță secundară.

Însă acest raport deja schițează un aranjament federal, mai bine identificabil prin cercetarea amănunțită a textului constituțional. Deocamdată, însă, ne oprim doar la ideea de federație ca modalitate de a gestiona diversitatea fără a o sufoca și, în același timp, de a menține prin instituții juridice, politice ori chiar ‚economice’, ideea de unitate existentă dincolo de guvernările locale. Până la urmă, prin competențele acordate acestui lider și dublate de mecanismele de control deținute de celelalte puteri, vedem că el încorporează tocmai Ideea europeană de dincolo de diferitele grupuri, o Idee de mediere și protejare a echilibrului. Atâta timp cât principii europeni au avut încredere în alesul lor și în posibilitățile de a-l controla, structura federală avea toate premisele pentru a acomoda multiplele posibilități și a oferi popoarelor o soluție de compromis. Cu cât încrederea le-a fost mai mult pusă la îndoială de competențele celor aleși dar și de stimulentele și promisiunile puterilor înconjurătoare, această legitimitate a fost erodată, iar structura a căzut în uitare ori în labirintul fricii și al negării. Probabil că nu suntem departe de acesta nici astăzi, dar întrebarea este: *qui prodest?* Desigur, este greu după atâtea încercări prin care au trecut europenii să accepte de bună voie un lider cu puteri supranaționale, iar înțelepciunea tradiției europene arată că cel ce moderează și decide nu poate fi, în același timp, unul dintre egali. Prin urmare, dilema este: acceptăm pe cineva deasupra liderilor ‚naționali’ ca semn al unității și al voinței de a ne îndrepta spre unitatea de facto? Sau, liderii aleși se alătură celor ereditari de pe continent și confundând puterea simbolică, cea politică și cea cutumiară, le vor pune pe același cântar, formulând apoi, cu seninătate postulatul imposibilității unui leadership propriu-zis european, dispunând de competențele unei suveranități supranaționale cât de cât reale, mai cu seamă pe plan extern? Dacă, în timp, războiul a fost cel care, a încălcat și reformulat tratate, el îmbracă acum, forma acestei rețineri naiv motivate și tot mai puțin credibile. Teama de monopol al puterii ori de anulare a ‚suveranității naționale’ este o falsă problemă, atâta timp cât există încrederea în reglementarea comună și în instrumentele de control al puterii. Dacă acestea au devenit prea slabe, ele nu vor putea fi reformulate prin izolare și delimitare rigidă de tot ce înconjoară o națiune; iar dacă sunt destul de puternice, vor putea formula în așa fel competențele instanțelor supranaționale încât să obțină maximum de satisfacție. Faptul că, în mod real, suveranității statelor naționale i-au rămas tot mai puține atribute și ea va reprezenta, în curînd, o entitate tot mai lipsită de putere, nu este imputabil Uniunii Europene! Așa cum, într-un anumit timp, puterile naționale erau cele în măsură să ofere guvernarea treburilor unei societăți, tot astfel, astăzi, alte niveluri de intervenție par a fi mai bine înzestrate spre a răspunde cererilor pieței politice. Aceasta face ca soluțiile supranaționale să se prezinte tot mai mult drept alternative la destrămarea granițelor tradiționale, arătînd spre posibilitatea formulelor (con)¹ federale cu tot mai mare insistență.

„Neamul omenesc să fie guvernat de Monarh în cele care sunt comune și valabile pentru toți și printr-o regulă comună să fie condus spre pace. Această regulă sau lege trebuie primită de principii particulari de la Monarh, după cum, pentru a formula o concluzie în vederea acțiunii, intelectul practic primește premiza majoră de la intelectul speculativ și, plecând de la aceasta, asumă premiza particulară care îi este proprie și conchide în vederea acțiunii în mod specific.”²

¹ Deși ideea de confederație nu este respinsă cu vehemența din cazul celei federale, credem că față de provocările ce stau în fața Uniunii Europene, caducitatea confederației poate beneficia de demonstrația realizată acum două sute de ani de către Alexander Hamilton, în *Federalist 15-22*;

² Dante Aligheri, *op.cit.*, pag. 626;

Astăzi, termenul de monarh nu trebuie nici să sperie, nici să cheme de îndată la respingere! La finalul Evului Mediu, aflat sub puternica influență a gândirii lui Toma d'Aquino, secularizarea puterii era încă departe de a deveni un fapt general, ținând, mai degrabă, de excese de proiecție decât nu de erezie. Ceea ce însă avem de învățat din „lecția” dantescă este ideea de distribuție verticală a competențelor urmărind o ierarhie logică, de trecere de la general la particular, nicidecum bazată pe o subordonare a persoanelor ori întinderii puterilor lor. Cel puțin aici, discutând despre Ideea europeană, putem nota că toate normele de repartitie a puterilor sunt de tip obiectiv, izomorfe principiilor logicii naturale și nu cele a sensibilităților particulare! Este, de asemenea, de remarcat că această arhitectură presupune deja principiul distribuției verticale a puterii în actul de guvernare! Au fost necesare aproape șapte secole, pînă ce Tratatul de la Maastricht (1992) să preia acest principiu din filosofia politică și să-l acrediteze în practica unei construcții statale reale.

Ceea ce încă rămîne oarecum neclar este efectul secularizării politicului asupra legitimității posibile a unui lider supranațional al Uniunii. Anume, dacă în vârful piramidei se afla un ales care avea girul instanțelor religioase ale vremii, putînd fi astfel, „calificat” spre a proteja ierarhia valorilor și a normelor decurgînd din concepte de mare generalitate și din legile naturale, în ce măsură o personalitate laică poate avea, astăzi, aceeași putere și eficiență? Această problemă se impune, cu atît mai mult cu cît un număr de state membre sunt monarhii ereditare, reprezentate de regi cu prea puține competențe executive dar cultivînd întreaga simbolistică transcendentă a regalității. Prin urmare, un lider european laic ar fi de acceptat deasupra acestor simboluri, ceea ce este o contradicție în termeni. În egală măsură, republicile au reușit să transforme simbolismul monarhic în simbolism național, axat pe o religie naționalistă mai mult sau mai puțin explicită. Prin urmare, cum ar putea fi cu putință ca cei meniți să protejeze acest cult să aleagă și să delege puteri unui „străin”? De ce ar fi mai nimerit ca „străinul” să aparțină unui popor sau altuia dintre cele – altfel, prezumat – egale? Și, mai ales, cu ce mijloace ar trebui salvat cultul fiecărui popor în fața acestei noi „religii”? Problema seamănă în mare măsură cu sirul de întrebări care trebuie să fi măcinat spiritele oamenilor acum două-trei milenii, prin trecerea de la familie la gîntă și apoi la trib...Doar că a trecut multă vreme și „experiența” vremii a fost deja impregnată de frustrările aduse de istorie, întărind nevoia de negare, de precauție și, de multe ori, de izolare!

d. Reglementare și competențe - Dincolo de provocările acestei re-dimensionări a comunităților, un fapt rămîne clar pentru toți aceia care doresc să-l remarce: anume că Europa a început prin a fi o Idee, căreia serii de gînditori, lideri dar și popoare au încercat să-i formuleze configurația geografică și structura funcțională. Linia ce unește toate aceste eforturi este cea a unei lumi post-pitagoreice, aflată în căutarea proporțiilor și formelor de echilibru, cu rare disponibilități spre excese și disconfort. În termeni politici, acesta s-ar traduce în separarea și controlul puterilor de orice fel, echilibrul între formele lor de manifestare, neputința de a accepta vecinătatea unor actori periculoși dar și enorme erori de gestionare a germenilor de criză internă înainte ca aceștia să fi produs mutații – de cele mai multe ori, ireversibile: Reforma, excesele naționaliste, totalitarismele. Vorbim în Europa despre o comunitate vulnerabilă politic, strategic și militar pentru că îi lipsește un barometru eficient în previzionarea crizelor și în generarea instrumentelor de gestionare a acestora. Pentru multă vreme, pacea – de inspirație catolică – a constat mai degrabă într-un *laissez faire* natural de acomodare a diferențelor decît într-o atitudine activă de monitorizare și reglementare. Pacea a fost o opțiune divină, căreia îi erau „lăsate” și competențele de

soluționare primară. Efectele negative ale confruntărilor istorice au întărit și mai mult această inapetență pentru activism, au întărit argumentele și contraargumentele părților care, ar dori unitatea ca formă de garantare a securității lor, dar în același timp, se tem de ea – ca urmare a temerii de cei care le-au provocat aceste răni morale.

Dacă, până la un punct, competența în materie de soluții și metode de unificare / menținere a unității aparținea Bisericii Catolice, odată cu Reforma¹ lumea occidentală a fost fisurată, fragmentată și a adus la lumină faptul că un singur argument – oricât de consistent - nu era/ nu mai este suficient pentru un asemenea proiect. Incepând din secolul al XVII –lea, în paralel cu eforturile de slăbire a puterii Habsburgilor, oameni politici ori consilierii lor schițează soluții politice de unificare – în structuri (con) federale – mai mult sau mai puțin fezabile. Elementele comune ale acestor proiecte ar fi premisele (anume, nevoia de depășire a schismei religioase între catolici și protestanți², dorința de oprire a conflictelor armate și de depășire a stării de teamă cauzată de disparitățile de putere între statele europene ale momentului), identificarea incompletă a pericolelor (puterea crescândă a Habsburgilor, Rusia și Turcia) și ținta finală (realizarea unui echilibru al puterilor pe continent). Prea puține pagini vor lua în considerare populația statelor europene, tradițiile ei ori, modificarea raportului de forțe pe plan global, datorită procesului de colonizare ori de descoperire a unor noi teritorii care, astfel, încep să aducă în scenă civilizații, valori ori amenințări noi.

e. Observații - Se impun, de aceea, câteva observații! În primul rând, din biografiile autorilor acestor proiecte, vom vedea că Protestanții au alcătuit planuri mai detaliate referitoare la guvernarea în Europa, la relațiile dintre state, alocarea numărului de voturi în Parlamentul continental și la competențele armatei: Duc de Sully, William Penn. În același context teo-politic, catolicii vor continua tradiția thomisto-dantescă, desenând unități mai ample, cu deschidere spre toate țările cunoscute, chiar ne-creștine, ținând spre o cooperare globală, în numele și sub puterea lui Isus, față de care, liderii pămînteni, monarhi ori nu, aleși ori ereditari, devin egali și cu o autoritate relativă (Emeric de Cruce, Comenius). Armata ori distribuția puterii nu mai sunt prezentate atît de amănunțit ori, chiar deloc, de vreme ce realizarea păcii este atribuit divin, iar puterile mundane au a urma ierarhia deja stabilită prin raportarea la voința divină. Ne putem imagina o competență acordată liderilor religioși ori, un izomorfism natural-matematic între armonia prezumată a planului divin și configurația statelor terestre. Ceea ce conta, însă, era susținerea Ideii de unitate, mai presus de proceduri și tehnici de realizare a ei.

O a doua observație se referă la forma de organizare a acestei unități. „Ceea ce era clar la sfîrșitul secolului al XVI lea, chiar dacă scriitori precum Campanella nu o vedeau, era că

¹ „Luther și Calvin au distrus., în cele din urmă, idealul medieval al unei Europe creștine (catolice) unificate. Conflictul religios a rupt pilonii gemeni pe care era construit acest ideal, anume creștinismul occidental și Sfîntul Imperiu Roman.”, Derek Heater, *The Idea of European Unity*, Leicester and London, Leicester University Press, 1992, p. 15;

² De menționat aici ar fi faptul că nici unul dintre proiecte nu are în vedere ceea ce azi, am numi Europa de Est. Creștinismul ortodox este considerat – în rarele locuri în care se face referire (Sully, cf. Heater, *op.cit.*, p. 31) – drept o erezie prea mare, în raport cu care, suprema formă de toleranță ar fi ca „Tarul să fie invitat să se conformeze uneia dintre cele trei biserici creștine „propriu-zise”; iar în caz de refuz, o forță internațională Europeană l-ar fi privat de toate teritoriile sale aflate la vest de Urali.” (cf. Heater, *op.cit.*, p. 31). În plan politic, Estul european reprezenta două forme de amenințare: Rusia și Turcia/ Imperiul Otoman, împotriva cărora unitatea de impunea mai mult decît orice. Chiar monarhiile Central Europene urmau a fi întărite și susținute pentru a face față deselor atacuri venite dinspre est, după cum, starea lor post-belică s-a constituit într-unul dintre cele mai puternice argumente în favoarea instaurării păcii în Europa, spre a evita distrugerile, suferințele și pierderile unui conflict.

orice proiect de a integra politic Europa prin mijloacele religioase ale unei Biserici Creștine unificate, era exclus. Mai mult, o renaștere a Sfântului Imperiu Roman era la fel de imposibilă.”¹ Insistăm asupra acestei „certitudini” pentru că ea, pare a fi utilizată astăzi spre a lămuri de ce o federație europeană nu este tocmai posibilă, de ce formula „sui generis” a Uniunii reflectă mult mai bine complexitatea și diversitatea problemelor și soluțiilor posibile, a tendințelor și intereselor deseori divergente. Ceea ce nu pare a frapa multă lume este faptul elementar la nivelul unei înțelegeri dinamice a dreptului constituțional ori a relațiilor internaționale, că statele evoluează nu doar teritorial, ci și ca nevoie de organizare/ relaționare/ protejare, trăgînd după ele în această evoluție, numeroase concepte, teorii, „soluții” pe care le adaptează și cărora le conferă noi conținuturi. De pildă, unitatea creștină nu mai poate fi concepută pe schița medievală, dar suntem departe de a putea gândi măcar că această unitate nu există – la nivelurile profunde ale argumentațiilor și aranjamentelor macro-politice. Doar că termenul „unitate” e merit a servi altor nevoi, care îi re-definesc semnificațiile și statutul. Dovadă stau eforturile Vaticanului de a depăși pînă și schisma din 1054 printr-un ecumenism ce stă a fi mai bine articulat în funcție de societățile avute în vedere; „teama” în fața integrării Turciei – chiar dacă, din rațiuni de corectitudine politică, au fost îndepărtate din Tratatul de la Lisabona referirile la caracterul creștin al Uniunii Europene.

În același sens, presupusa „imposibilitate” de a reface Imperiul roman se lovește de șirul lung de prevederi din legislația primară chiar a Uniunii, cu privire la teritoriile de peste mări, cu țintă primă clară a zonei Maghrebului, tot mai dese implicări ale liderilor Europei în conflictele din orientul Apropiat ori din Caucaz.... Sigur, este un alt fel de uniune și, un alt fel de a numi această cooperare. Dar, este varianta pe care lumea de astăzi o oferă unei căi tradiționale în care, dacă nu ar crede, nu ar investi speranțe, eforturi diplomatice ori resurse materiale. De aceea, credem că mult clamata federație imposibilă este doar o formă stranie de opoziție față de un model care s-a impus dincolo de voințele particulare ale celor ce îl contestă, printr-un soi de „federalizare negativă”.² Anume, o obținere instituționalizată a numeroaselor atribute ale unei federații fără a avea în vedere tot timpul acest scop și, mai ales, fără suportul continuu al tuturor statelor membre. Poate că forma spre care se îndreaptă Uniunea Europeană va fi noua formulă a unei federații care, chiar dacă nu va recapitula literal toate elementele necesare, va oferi în schimb, protecția și eficacitatea unei asemenea structuri.

O a treia observație de bază asupra primelor proiecte explicite de unificare europeană se referă la aspectul teritorial al statelor membre. În timp ce pe continent, granițele existente sunt considerate fie necesar retușabile (Sully) fie necesarmente înghețabile (William Penn), ele rămîn în afara oricărei reglementări ori chiar preocupări cu privire la teritoriile din colonii. Mai mult, pierderile preconizate a se înregistra în Europa urmează a fi compensate de teritorii coloniale, fără nici un fel de luare în calcul a poziției populației din acele spații. Ingineria geo-politică urmează a echilibra cantitativ pe continent și a dispune discreționar în afara lui. Ceea ce conta era pacea în Europa, ca și când aceasta era ruptă de restul lumii iar pericolele nu puteau veni decît din cele trei surse deja numite: Imperiul, Rusia și Turcia. Nici o altă putere extra-europeană nu intra în acest calcul și nici posibila aliere a inamicilor împotriva unei Europe, totuși, restrînse teritorial și, chiar demografic în raport cu

¹ Derek Heater, *op. cit.*, pag. 17;

² Formula pe care o propunem este o adaptare după cea de “integrare negativă”, a lui Fritz W. Scharpf – cf. ‘*Negative and Positive Integration in the Political Economy of European Welfare States*’, p. 15, în Gary Marks, F. Scharf, Ph. Schmitter, Streeck, *Governance in the European Union*, Sage Publications, 1996, pp. 15-39;

alte continente. Lumea se reducea la Europa (Comenius) ori la interesele ei (Sully, uneori doar la interesele grupărilor inamice din Franța), recunoscând fără rezerve poziția ei de primă putere. Dacă ne încercăm un zimbet discret citind proiectul lui Sully, nu același lucru ar trebui să se întâmple atunci când narcisismul unor lideri contemporani îi determină să considere lumea non-europeană ca pe un fel de lume secundă în raport cu „bătrînul continent”. Ba, mai mult, des invocatul echilibru al puterilor era menit a reduce autoritatea și influența Habsburgilor în Europa, lăsându-le libertate deplină în America Latină ori Africa, (Sully) fără a lua în calcul disproporția care tocmai se crea. În aceeași logică, o Europă pretins pacificată ar fi trebuit plasată, la rîndul ei, într-un echilibru global al puterilor, ceea ce iese din calculele unor Sully ori Penn, adică ale autorilor protestanți. Nu există încă teama reală în fața unei planete dinamice, despre care, la ora aceea se stia extrem de puțin. Europo-centrismul oculta deschiderea și pune în pericol tocmai aranjamentul extrem de minuțios matematic ce ar fi urmat a se realiza pe continent. În ce măsură preocupările accentuate procedurale de astăzi, orientate spre echilibrarea și controlul reciproc al puterilor statelor membre nu reia, cumva, această „tradiție”, este, desigur, o temă îngrijorătoare! Îndrăznim să sperăm că, tocmai, angajamentul tot mai pronunțat al puterilor europene în soluționarea unor crize – cel puțin din fostul spațiu roman -, preocuparea de re-poziționare a Europei în raport cu marile puteri economice și strategice ale lumii, precum și posibila intrare a Uniunii într-o perioadă de reformulare a identității sale (odată ce, extinderea spre Centrul și Estul Europei e realizată în mare măsură și sub aspectele majore), deci, credem că această etapă de maturizare a noii Uniuni poate impune și o agendă pe măsură. E de așteptat ca acumulările în materie de dificultăți depășite sau persistente încă, să se constituie în vocea „inamicului” de care Europa a avut întotdeauna nevoie spre a-și impulsiona eforturile de unificare și organizare eficientă. În această „imagine”, numai o Europă de tip federal poate dobîndi flexibilitatea și adecvarea la realitate, indiferent de elementele constituționale ce vor defini această federație. Poate că și termenul va lăsa locul altuia, dar ceea ce știm cu certitudine este faptul că majoritatea elementelor unei structuri federale se vor regăsi în formula ce va să vină.

2.2. Proiecte de unificare - Pentru a da substanță considerentelor teoretice asupra Ideii europene, vom prezenta, pe scurt, cîteva proiecte rămase cruciale în șirul încercărilor de a defini Europa. Chiar dacă autorii lor au fost conștienți (Sully) sau nu de limitele „desenelor” realizate, continuitatea preocupărilor, șirul de argumente precum și autoritatea celor care au încercat să găsească o soluție merită considerația noastră. Cu toate stîngăciile și iluziile ce se desprind din eseurile lor, ideea unității prin pacificare și echilibru al puterilor nu poate fi elipsată ori ignorată. Ceea ce reclamă respect, dar se și impune drept element fondator al definirii destinului european comun – anume tocmai această preocupare.

Alegerea acestor proiecte nu a urmat nici o metodologie strictă, ci, mai curînd un criteriu al notorietății autorilor. Datorită spațiului extrem de redus al acestei lucrări, am încercat nu o prezentare a tuturor variantelor de proiect, ci doar o punctare a cîtorva „constituții”, cu scopul limitat de a sublinia vechimea și profunzimea preocupărilor legate de acest subiect. Vom menționa doar că lista este extrem de lungă, fiind chiar greu de precizat dacă suntem azi în măsură să identificăm toate strategiile schițate de-a lungul timpului.

a. Marele desen al lui Maximilien Bethune de Sully, 1638¹

În ciuda precauțiilor și a interesului său special pentru detalii, Sully a lăsat un material enorm, reunit de secretarii săi în numeroase volume de Memorii. De aceea, este nevoie de o muncă intensă pentru extrage elementele ce țin de o temă sau de alta. Chiar titlul de *Marele desen* dat acestui proiect constituțional european este – se pare – unul preluat nu doar dintr-o lucrare de istorie universală a vremii (Agrippa d'Aubigne), dar mai ales din canoanele diplomației franceze a timpului, avînd drept obiectiv reducerea puterii Habsburgilor și ridicarea Franței la rang de primă putere europeană. Mai mult, „desenul” lui Sully, atribuit de el regelui său, Henri al IV-lea și, republicat în numeroase ediții și variante, face greu accesibil conturul inițial, din 1638. În orice caz, ceea ce e dincolo de tăgadă este metoda și scopul urmărit, anume, redesenarea hărții Europei prin mutarea frontierelor după criterii aparent cantitative pentru a „crea” state cu dimensiuni relativ egale. Dacă în vremea sa, granițele nu erau, oricum, prea rigide, Sully încearcă să „croiască” un aranjament merit să aducă pacea pe continent și, astfel, să fixeze liniile stabilite de el.

Ceea ce poate părea o dovadă de naivitate crasă pentru specialiștii contemporani în relații internaționale ori drept constituțional, s-a practicat în vremurile ce i-au urmat lui Sully atît în Europa – chiar cu concursul Franței, cât și pe alte continente, desenînd țări în funcție de parametri „geometrici” ori „estetici”, nicidecum, ori rareori ținîndu-se cont de dorințele populației ori de caracteristicile și tradițiile locului. Prin urmare, istoria ultimelor două-trei secole ne oprește de la comentarii prea aspre la adresa acestui proiect, oricît de utopic ar fi el sub aspect procedural! În plus, faptul că timp de secole „Marele desen” al lui Sully a fost atît de des re-tipărit, citat și comentat² – este în măsură eventual să sublinieze încă o dată iraționalitatea, voluptatea cu care cele mai stranii utopii au dobîndit drept de experimentare în cetate, în ciuda avertizărilor de ridicol venite dinspre teorie.

Așadar, „Marele desen” pornea de la nevoia de a re-decupa state pe harta Europei, astfel încît o aparentă – *more geometrico* – echivalență între ele să fie ușor de sesizat și să ofere liderilor lor senzația de securitate în vecinătatea unor unități politice comparabile. În fapt, scopul imediat și extrem de vizibil era destructurarea Imperiului Habsburgic și crearea pe ruinele acestuia a unui sir de state mai mici, flatate prin acordarea cîte unui rol „strategic” în regiune – dublat sau nu, cum vom vedea, de ajutoare militare – dar, în orice caz, plasate în afara umbrelei de protecție a imperiului. Prezumția de susținere din partea acestora, teoria luptei lor pentru suveranitate – așa cum am văzut – făcea deja parte din arsenalul francez al motivării intervențiilor militare. Este, însă, de subliniat faptul că, planul lui Sully urmărea crearea unei păci pe continent și unei uniuni de state începînd tocmai prin suprimarea unei formule deja existente, care era departe de a-și fi atins limitele! Practic, realizarea arhitecturii propuse de Sully reprezenta desființarea Sfîntului Imperiu și apariția unor state noi – mai mici, desigur și lipsite de experiența unei suveranități depline. Astfel, Imperiul era redus la Peninsula Iberică și primea „drept recompensă” coloniile și insulele vecine continentului. În Centrul continentului iau naștere (?) prin unificări „decise” politic, trei state ce vor fi încurajate să se extindă prin anexări teritoriale dar și susținute militar pentru a proteja Europa de atacurile dinspre est, anume dinspre Moscova ori Imperiul Otoman. În

¹ Sinteza pe care o realizăm aici urmărește îndeaproape capitolele dedicate lui Maximilien de Sully în Derek Heater, *op.cit.*, pp. 22-35, respectiv Denis de Rougemont, *op.cit.*, pp. 93-97;

² Cf. Derek Heater, *op.cit.*, pp. 24-26. Autorul menționează apariția a două volume în 1640, apoi a încă două cu noi precizări, în 1662, urmate de alte repăriri în Franța. Dincolo de canal, s-a produs o ediție revizuită de editori prin prescurtarea frazelor și reorganizarea textului, în 1747, întîi în franceza, apoi în traducere engleză în 1755, republicate în 1810 și 1819. Desigur, nu anii sunt importanți, ci frecvența re-editărilor și insistența cu care a fost cercetat acest text, într-o epocă în care puține cărți s-au bucurat vreodata de o singură re-editare!

schimb, „alegerea monarhilor lor urma a fi realizată de un colegiu format din opt suverani: papa, împăratul, regii Franței, Spaniei, Angliei, Danemarcei, Suediei și Lombardiei.”¹ Aceste trei state „tinere” erau: Bohemia (extinsă prin unificarea cu Silesia și Moravia), Polonia și Ungaria... Apoi, urma să apară un stat german dar și Austria din resturi ale Imperiului; o unificare stranie a principatelor din spațiul de azi al Olandei și Belgiei, cu titlul de republică, dar cu o geografie greu de precizat; un stat Papal – condus de un „prinț secular”; o Elveție avant-la-lettre; două confederații de orașe și principate italiene; căroră, desigur, dezinteresată Franța, care nu avea nici pretenții teritoriale nici nu urma a fi decupată. Ei îi revenea, în schimb, rolul de cumpănă morală, ca din partea „celui mai bogat și mai puternic regat din Europa”²

Asistăm, așadar, la o împărțire menită „a vindeca diviziunile Europei”³. În esență, „constituția” acestui ansamblu prevedea existența a cinci monarhii electivă (Papalitatea, Germania, Ungaria, Boemia și Polonia); șase monarhii ereditare (Franța, Spania, Britania, Danemarca, Suedia și Lombardia (Savoy); respectiv patru republici (Veneția, Italia, Elveția și Belgia). Problema transferului de teritorii de la un stat la altul este prezentat atât de amănunțit încât se pare, a inspirat secole la rândul, liderii politici ai Europei! În urma lor, vom descoperi state care cuprindeau aleatoriu principate foste aliante ori ostile, fragmente din unele și, respectiv, foste state întregi... Atrage atenția asupra posibilității de a include în același nou stat grupuri/ comunități cu tradiții ori credințe diferite, dar acest fapt urma – în caz de conflict – a fi rezolvat de un consiliu general! Prin urmare, amalgamul nu reprezenta un pericol consistent, în măsură a clătina convingerea în armonia geometrică ori a numerelor: patru, cinci, șase state, așa cum le-a gândit autorul!

Aceste entități urmau a fi coordonate de ... șase consilii regionale și unul general. Cum e și firesc, „textul constituțional” stabilește sediile acestor consilii, anume în Danzig, Nuremberg, Viena, Constance, Bologna precum și unul mobil pentru Olanda, Britania, Franța și Spania. Consiliul general, al întregii Europe urma să fie itinerant, dar se recomandă un număr de orașe din centrul continentului, spre a fi echidistant (geografic)! Competențele acestor consilii țineau de macro-politică, anume de prevenirea unor noi conflicte, organizarea apărării la estul Europei sau a unor cruciade împotriva țarului și/ sau a sultanului; realizarea unui echilibru al celor trei biserici creștine recunoscute. Mandatele erau de trei ani, pentru un număr de șaiszeci și șase de reprezentanți. Ceea ce este, probabil, cel mai important e faptul că deciziile consiliilor erau definitive și imperative, cu aplicabilitate imediată! Este creată, astfel calea spre o legislație supranațională produsă de un parlament supranațional! Acesta era condus, prin rotație, de casele regale ale statelor membre, păstrând doar autoritatea și măreția ideii de imperiu, dar „depersonalizând-o” de elementele tradiționale habsburgice. Am putea considera că acest Consiliu general reunea prerogative ale Consiliului European de astăzi împreună cu unele competențe ale Parlamentului, într-o formulă simplistă, dacă nu simplificatoare și cu cele ale Curții de Justiție. Nu se precizează nimic despre nici un executiv, iar funcțiile atribuite sunt mai degrabă schițate decât reglementate.

¹ Maximilien de Sully, citat în D. de Rougemont, *op.cit.*, pag. 96. Cu titlul de comentariu voit ironic putem nota că acest aranjament urmărea acordarea „suveranității” acestor state, atât de greu încercate în cadrul Imperiului Romano-German! Dacă în Imperiu își alegeau singure monarhul, acum, în viziunea lui Sully, suveranitatea lor însemna că monarhul să le fie „ales”... de alții!

² D. Heater, *op.cit.*, pag. 32;

³ *Ibidem*;

Suntem, totuși, în fața primei variante moderne de constituție europeană, care, cu toate stîngăciile și utopiile ei, a atras atenția asupra efectelor benefice ale prevenirii conflictelor, atât în plan politic, dar și socio-economic, cultural și simbolic. După cum avea să sublinieze C.J. Burckhardt¹, meritele acestui proiect stau în faptul de a atrage atenția asupra voinței de a opri conflictele armate, asupra încrederii într-o justiție supranațională precum și asupra sentimentului „că toți europenii, în ciuda contrastelor și conflictelor, au ceva în comun, de neînlocuit.” Principii precum echilibrul puterilor și repartiția acestora prin rotație încep să-și facă loc în dezbaterile europene, precum și faptul că bunăstarea locuitorilor acestui continent devine, odată cu trecerea timpului, mai importantă decît conflictele singeroase. Am spune că, treptat, politica se mută spre centru și stînga spectrului politic, chiar dacă, în epocă, nu erau percepute în acești termeni. Iar acesta e, poate, cea mai puternică dovadă a maturizării societăților, care încep să se uite mai mult în interior, spre stabilitate și durabilitate.

Pe de altă parte, remarcăm o stranie confuzie a termenilor ‚republică’ și ‚monarhie’. Dacă în cazul statelor membre, distincția e făcută cu siguranță de un profesionist, Europa urma să fie o ‚republică creștină”, condusă de un parlament coordonat de monarhi... În același timp, papa dobîndea un rol de ‚lider moral” în acest parlament, dar prin dobîndirea teritoriilor, i se extinde puterea terestră... În cele din urmă, construcția, întregul, are a-și menține aura de imperiu. Este adevărat că ne aflăm înaintea erei lui Montesquieu și a luminilor rațiunii, deci a religiei secularizării politicii, dar, Platon și Aristotel operaseră de multă vreme lămuririle conceptuale. Probabil – spre a salva farmecul teoriei – am încerca să spunem că republica era un regim, o formă de guvernare sub cupola simbolică a imperiului moștenit! În fapt, un fel de regim parlamentar menit a susține strategic, normativ întregul, monarhii avînd competențe reziduale, mai curînd de reprezentare și întrupare a Ideii, decît de guvernare propriu-zisă. În comparație cu constituția Imperiului Romano-German, Marele Desen este mai mult o schiță geo-politică decît o constituție și, probabil, de aceea, a avut nevoie de experiența și tragediile a încă trei sute de ani pînă la a cunoaște particularitățile unui text reglator și a putea fi aplicat. E greu de spus cum ar fi decurs ‚manifestarea liberă de voință” a principiilor vremii în a ceda teritoriile moștenite ori cucerite prin eforturi militare și materiale inestimabile! Dar, cum nu era momentul unei asemenea transformări, ea a rămas doar să încînte cititorii de proiecte politice.

b. „Deșteptarea universală” - Amos Comenius, 1666

Cunoscut pentru contribuția sa fundamentală la constituirea pedagogiei ca știință modernă în Europa, Jean Amos Komenski² urmărea un scop mult mai complex, anume o reformă morală a întregii omeniri, în vederea convertirii liber consimțite la creștinism. Gindurile lui, la antipodul scrierilor lui Sully, transmit căldură și înțelegere, dorință de a convinge prin forța luminii credinței și a faptelor. Lucrarea sa neterminată, „Deliberare universală asupra unei reforme a treburilor omenești” structurează lumea în trei niveluri și anume „școala lui Hristos, templul lui Hristos și regatul lui Hristos. (p. 99) Acesta ne-a fost dat drept maestru și conducător și, astfel, nu se pune problema monarhilor ori principiilor! Hristos realizează conducerea neamului omenească prin intermediul a trei „tribunale” anume tribunalul literelor – numit Consiliul luminii, tribunalul ecleziastic – numit Consistoriu și

¹ Cf. C. J. Burckhardt, *Vier historische Betrachtungen*, Manesse Verlag, Zurich, 1953, pp. 25-29; 48-49, în D. de Rougemont, *op. cit.*, pag. 97;

² Această prezentare reprezintă o sinteză a paragrafului dedicat lui Comenius de Denis de Rougemont, în *op. cit.*, pp. 98-100. Deocamdată, nu am găsit referiri la acest proiect în nici o altă istorie a ideii europene.

tribunalul politic – numit Curte de justiție. Primul „tribunal” are în vedere educația oamenilor în numele și învățătura lui Dumnezeu spre a-i putea vedea lumina; al doilea se ocupă de controlul celor artistice, de poeme, cîntece, de manifestările de zi cu zi ale oamenilor, menite a-l preamări pe Dumnezeu; iar Curtea de justiție are drept scop prevenirea conflictelor armate. Nici un fel de prevederi politice în sens restrîns nu sunt de găsit în text, iar toată existența umană se desfășoară în *Cetatea lui Dumnezeu* unde scopurile spirituale le transcend și asimilează pe cele mundane!

Cum nu dispunem de nici o regulă care să separe oamenii în aleși și marginali, întreaga lume este văzută drept un templu divin, menit a fi organizat în forma unei federații mondiale, susceptibilă a administra treburile zilnice. „Notăm că „lumea” despre care vorbește Comenius nu este, de fapt, decît creștinătatea timpului său, adică Europa.”¹ În cadrul acesteia, toate eforturile trebuie îndreptate în vederea transmiterii luminii către toți oamenii din „notre patrie europeenne” și a de-i aduce și pe cei ce nu o văd încă, spre contemplarea acesteia. Ceea ce îi unește pe europeni este tocmai această misiune spirituală, căci „noi, Europenii trebuie să fim considerați drept călători îmbarcați pe unul și același vas.”² Acesta era de fapt destinul de aducători de lumină în lume, îndepărtînd ignoranța și erorile oamenilor.

Chiar dacă perspectiva lui Comenius este mai mult decît dezarmantă pentru un constitutionalist modern, merită să notăm două aspecte. Primul este deja semnalat de Denis de Rougemont care atrage atenția asupra faptului că, probabil Comenius este primul care vorbește despre patria europeană, despre o entitate structurală care îi unește pe toți creștinii. Este posibil ca, tocmai această formulare să fi dus, în scurt timp la echivalarea creștinismului occidental cu Europa și mai apoi, la titulatura de Europa Christiana.

A doua remarcă se leagă de menirea europenilor de a înțelege (prin educație), a proteja (prin artă) și a dăruii tuturor lumina divină. Dincolo de un „stat” oricît de spiritual definit, europenii au o misiune comună, o zestre spirituală, un rost. Dacă tot le-a oferit o patrie, Comenius le conferă și o identitate locuitorilor ei, iar identitatea se protejează și perpetuează prin activitate. Continuîndu-l pe Rougemont, am spune că prefața la *Desteptarea universală* – menită a fi prima parte din tratatul despre *Deliberarea universală*, această *Praefatio ad Europeos* este primul manifest către europeni, căruia îi vor urma, printre altele, cele ale lui Kant, Nietzsche, Coudenhove-Kalergi, Manifestul de la Ventotene, Scrisoarea lui Denis de Rougemont (*Scrisoare deschisă către Europeni*, 1970) ori manifestul lui Derrida, *Secretele responsabilității europene*, 1995). Toate au încercat să definească – prin mijloacele epocii – identitatea europeană și, prin efect, destinul europenilor drept păstrători și mesageri ai acesteia în lume. Dintr-un alt punct de vedere, lumea (europeană a) lui Comenius este una a spiritului, întocmai cum, după nici un secol îl vom vedea pe Voltaire vorbind despre *Republica literelor*, iar mai tîrziu pe Paul Valery (*Criza spiritului european*, 1921), Max Horkheimer (*Specificul european*, 1954) ori Bronislaw Geremek, (*Rădăcinile comune ale Europei*, 1996). Avem aici, poate cel mai puternic argument în favoarea unei Europe pacifiste, „bazată pe cunoaștere” în opoziție cu doritele ori propusele poziții de forță, de influențare directă ori chiar control în care ar proiecta-o numerosi analiști.³ Dar, Europa

¹ D. de Rougemont, *op.cit.*, pag. 98;

² Comenius, *Praefatio ad Europeos*, Cf. Ibidem,

³ Critica împotriva acestei Europe vine în special atunci cînd Europa e comparată cu SUA și i se impută neimplicarea pe poziție egală ori, chiar superioară; predilecția pentru negocieri, pentru ajutor economic și reconstrucție; rețineră și insistența în favoarea soluționării pașnice, chiar dacă tipurile de conflicte s-au modificat ori multiplicat foarte mult.

nu poate fi ceea ce a fost sute de ani și nu se poate reinventa structural mai cu seamă acum, când a ieșit din războiul rece cu atâtea traume și ecuații nerezolvate.

Comenius a încercat să-i organizeze sistemul de învățământ spre a-i oferi mecanismele de a se descoperi pe sine și a înțelege cum poate rezista în timp. Faptul că astăzi mai este cu puțință punerea în discuție a ceea ce au în comun europenii dovedește faptul că nu au fost elevi prea sînguincioși și au ajuns în epoca de azi cu atît de multe lecții neînvățate. O fi și aceasta o parte din destinul Europei? Anume faptul de a nu ajunge la definiție, de a fi în continuă redefinire... Cel puțin, în federația lui Comenius, lumea politică de astăzi, ocupă cel mult primele două niveluri: al școlii și al ideilor. Nivelul superior are în administrare pacea și drept maestru, pe Hristos, prin urmare, o soluție de salvare. Probabil că lecția de bază ar fi aceea că Europa va reuși cu greu – sau deloc – să se definească, dar va fi oricum salvată, prin voința și grija lui Hristos! Iar așa cum în cetatea lui Aristotel educația avea drept scop atingerea fericirii, în federația lui Comenius, educația este cheia spre lumină, artă și pace. Nivelurile de competență și guvernare ale federației se subordonează efortului de cunoaștere și nu unei împărțiri arbitrare a puterilor. Desigur, o astfel de scară nu este inteligibilă universal, dar ea poate constitui un reper pentru cei ce structurează Uniunea de azi.

c. Eseu despre pacea prezentă și viitoare a Europei – William Penn, 1694¹

O perspectivă mult mai pragmatică ne propune cel ce avea să devină primul guvernator al statului Pennsylvania, anume William Penn. Pornește și el de la același imperativ al promovării păcii pe continent, dar, dovedește o mai atentă cunoaștere a realității și o mai mare aplecare spre detaliile în măsură să constituie o unitate statală și să o doteze cu instrumente de autoguvernare. Deplîngînd situația dezastruoasă a statelor de la marginea Europei, anume Ungaria, Germania și Irlanda, angrenate mai tot timpul în conflicte militare, argumentează în favoarea păcii ca modalitate de salvare a vieților oamenilor, de evitare a epidemiilor și distrugerilor materiale. În finalul pledoariei sale, nu va pregeta să revină asupra acestor elemente, pentru a fi sigur că evitarea lor a devenit imperativul clar al statelor europene și va fi suficient spre le motiva să urmeze calea evitării conflictelor militare. Cum această cale este doar cea a soluționării în justiție, iar aceasta este consecința bunei guvernări, el stabilește dintru început relația pace-justiție-guvernare drept remediu împotriva războaielor. Cum însă, continentul european devenise scena unor lupte neîntrerupte, era aproape imposibil de formulat un algoritm de guvernare care să pacifice aceste forțe opuse. Ca urmare, Penn va schiă un parlament cu dublu rol: legislativ și jurisdicțional, compus din reprezentanți ai tuturor forțelor suverane de pe continent, spre a defini de comun acord, normele menită să reglementeze protejarea păcii și a relațiilor pașnice dintre ei. În egală măsură, ei erau chemați să instituie și sancțiunile posibile în caz de neconformare și să urmărească punerea în executare a hotărîrii pe care împreună ar fi să o ia. Dincolo de persistența în confuzia puterilor, vom remarca faptul că Penn are în vedere un sistem de control reciproc al puterilor europene, cel puțin potențial mult mai eficient decît o normă instituită arbitrar și, deci, lăsînd loc suficient de interpretare și contestare. Spiritul liberal englez și-a spus cuvîntul și, prin eseuul lui Penn a încercat să aducă pe continent primatul realității, al cauzei asupra normei, și a face astfel, judecata mai conformă cu desfășurarea lucrurilor.

¹ Sinteza de față preia ideile din capitolele dedicate lui William Penn în Derek Heater, *op.cit.*, pp. 46-56, respectiv Denis de Rougemont, *op.cit.*, pp. 100-106;

În ceea ce privește teritoriile și granițele statelor, Penn se plasează la polul opus lui Sully, recomandând, de regulă, înghețarea celor existente. Consideră că orice teritoriu obținut prin luptă ori moștenire se află în mod legitim în posesia celui ce l-a dobândit, deși mrturisește că este foarte dificil de stabilit cine are dreptul moral asupra unui pământ. Prin urmare, nu reușește să ofere o normă cu vocație universală, urmînd ca în caz de conflict, să se decidă în funcție de datele specifice ale cauzei.

La fel va proceda cu alocarea de voturi în adunarea parlamentară continentală, stabilind drept criteriu reprezentarea proporțională cu produsul national anual. Prin urmare, vom avea o alocare relativă, ajustabilă an de an, deci deschisă oricărei evoluții a statelor și a posibilității lor de a-si face auzită vocea în acest parlament. Pe urmele lui Locke, Penn nu construiește un legislativ permanent, ci unul care să se reunească o dată pe an sau chiar mai rar, în funcție de nevoi, de cerințele contextului. Ca atare, ceea ce îl separă net de Sully, este faptul că doar schițează un cadru ajustabil și lasă mersul lucrurilor să definească unele variabile, astfel încît proiectul să oglindească tendințele realității și nu să o constrîngă în cadre rigide și, poate, străine stării de fapt. În această logică se inserează și descrierea realizată Parlamentului și sălii acestuia. Astfel, deciziile se vor lua cu majoritate calificată de trei sferturi și nu se vor accepta abțineri. Prin urmare, nu există șansa vreunui stat de a bloca prin veto deciziile celorlalte, iar cei ce se opun vor trebui să se conformeze unei soluții nu foarte diferite de pozițiile lor, știut fiind faptul că majoritatea calificată nu lasă o marjă prea mare de alternative ori interpretări în afara sferei numitorului comun. Se va ajunge astfel la soluția care să mulțumească cele mai multe părți și, să obțină un puternic suport în vederea implementării ulterioare. În plus, votul va fi secret, spre a se evita șantajul ori alianțele imorale în favoarea unor decizii părtinitoare și a da astfel șansa părților să-și exprime poziția reală. Cum pentru hotărîre este nevoie de majoritate calificată, dialogul și compromisul deschis vor fi armele ce vor înlocui războiul ori, m[car, mecanismele de declanșare a acestuia.

O mare diferență față de majoritatea celorlalți autori de proiecte de unificare o vom remarca în privința atitudinii față de cele două mari puteri vecine, Rusia și Turcia. Penn le invită ca părți cu puteri depline în această adunare, pesemne din același considerent de a-i avea la masa discuțiilor și a-i determina să urmeze hotărîri luate împreună în locul unor politici greu de controlat, ce ar pune în pericol întregul angrenaj.

Conducerea acestui for se va face prin rotație, de către fiecare dintre reprezentanți, cel în cauză neavînd decît competențe procedurale, nicidecum putere de decizie ori mai multe voturi decît ceilalți. Limba de conversație ar rămîne latina pentru juriști, dar franceza ar lua locul germanei în dezbaterile politicianilor. De remarcat este faptul că nici Penn nu prevede vreo formă de executiv pentru formula sa unificată, în timp ce arbitrajul ar fi realizat de forul legislativ. Armata își pierde cu totul funcțiile, ea putînd fi păstrată la nivel local, dacă liderii ar decide astfel. În schimb, resursele care de obicei erau consumate pentru înzestrarea și menținerea armatei urmau a fi redirecționate spre educație, cultură și dezvoltare. În felul acesta, Europa ar putea să redevină mesajerul creștinismului ca religie a păcii, dînd exemplu celorlalte țări cu privire la bucuria adusă de tăcerea armelor, de libera circulație și de libera decizie a oamenilor aflați dincolo de constrîngerile opțiunilor strategice. Practic, întregul său proiect ar fi un mecanism de obținere a libertății atît pentru principii, cît și pentru cetățeni. Timpul și resursele astfel disponibile vor face cu putință întîlnirile dintre oameni, schimbul de idei, legarea de prietenii spre a redescoperi filosofia naturală – adică libertatea și binefacerile nobleții în comportamentul de fiecare zi. Pacea și bucuria de fiecare zi ar re-deveni astfel un omagiu adus divinității, în numele căruia au murit atîția, „sacrificându-i creditul și demnitatea pentru pasiunile lor mundane, exercitate din impulsuri, din ambiții ori în scopuri

revanșarde. Acestea nu mai sunt îndreptățite astăzi, iar justiția nu mai poate deschide un război.”¹ În felul acesta, înțelege Penn să restabilească și măreția creștinismului și suveranitatea statelor, grație unei justiții flexibile, realizate de oameni în numele valorilor lor comune și în vederea menținerii libertății și șanselor vieții.

d. Pacea eternă – Immanuel Kant, 1795 - Dincolo de izolarea sa în Königsberg, Kant a ,atacat’ cultura europeană cu acest eseu straniu și neașteptat. Mai precis, el încearcă să propună soluții constituționale, de politică externă ori de oprirea a conflictelor, pornind doar de la meditațiile sale, fără a fi apucat să cunoască lideri politici, fără a fi lucrat în diplomație ori să fi făcut din acest tip de refecție baza cercetărilor sale. Ceea ce face ca acest text să fie și mai spectaculos este faptul că el rămâne valabil și astăzi dar numai dintr-o a doua lectură. Idei precum oprirea definitivă a conflictelor și organizarea ierarhică drept cale de soluționare a diferendelor par din aceeași categorie precum visele lui Comenius ori ingineria lui Sully. Abia după ce reușim să pătrundem în spatele nivelului empiric al acestor proiecte, vom vedea că ele nu fac parte dintr-un program de guvernare, ci dintr-o lume posibilă! Kant nu a dat nici termene, nici nume de țări, capitale ori granițe spre a fi convingător! A configurat o lume sieși consistentă, care poate interacționa cu cea reală în măsura în care – și atunci când - tot mai multe dintre coordonate ajung să se suprapună!

Alianța în vederea păcii permanente nu este o declarație ori un joc ieftin, ci o obligație, un angajament! Mai precis, nu proiectul său este apt să oprească războiul, ci numai alianța acolo și atîta timp cît ea va funcționa în mod corect. De ce federație? Tocmai pentru a tine deoparte de putere pe oricine care ar dori să o acapareze în întregime și a putea distribui centrele de securitate sub diferite forțe de control. Angajamentul în menținerea păcii devine incompatibil cu pregătirea de război, înainte de toate pentru că modifică atitudinea, dintr-una ofensivă în reacții și preocupări defensive.

Un al doilea element fondator este *constituția republicană*.

„Constituția care se întemeiază, în primul rînd, pe principiile *libertății* membrilor unei societăți (ca oameni), în al doilea rînd, pe principiile *dependenței* tuturor de o singură legislație comună (ca supuși) și, în al treilea rînd, pe legea *egalității* acestora (ca cetățeni) – este cea republicană. – singura care provine din ideea contractului originar, pe care trebuie să se întemeieze orice legislație juridică a unui popor.”²

Pe acest fundal, Kant prevede constituirea unei federații de republici suverane, adică de state cu o clară separație a puterilor, cu respectul libertăților individuale și, deci, cu respect pentru preeminența legilor. Nu granițele sunt vinovate, nici puterile mai mari ori mai mici ale vecinilor! Ci angajamentul în respectarea legilor! Pe de altă parte, modul în care a imaginat constituția republicană nu afectează postura nici unui monarh de pe continent, nici nu poate trezi suspiciuni ori controverse! Nici problema suveranității nu mai intră în discuție! Practic, cu abilitatea sa binecunoscută a ridicat nivelul exigențelor la un punct independent de subiectivisme și lupte fratricide! Parcă ar spune că vom putea vorbi despre federație abia atunci când statele europene vor avea constituții republicane!

În plină epocă a marilor declarații de independență ori ale drepturilor omului, și el începe constituția cu precizarea unor drepturi fundamentale, de tip drepturi naturale ori conexe, spre a întări caracterul de oameni liberi ai locuitorilor statelor vizate! Motivul său merge dincolo de hotarele acestei prime federații! Cum scopul final este oprirea conflictelor,

¹ Denis de Rougemont, *op.cit.*, pag. 105;

² Immanuel Kant, *op.cit.*, pp. 395-396;

procesul de federalizare nu se poate opri la nivelul citorva prime state europene! El trebuie să continue la nivelul planetei, spre a cuprinde toate statele posibile in această înțelegere de a opri lupta. Poate că, azi, ideea de federatie mondiala este nu doar superfluă, ci un pic ridicolă, dar ea avea la bază un principiu care astăzi este la mare preț în studiile de relații internationale, anume acela că *democrațiile rareori își soluționează diferendele dintre ele prin forța armelor*. Anume, aducându-le la stadiul de republică pacificată, statele for gși singure calea spre soluționare, fără a mai fi nevoie de interventii externe si, evident, fără recurgerea la arme. Kant, este, din acest punct de vedere un precursor! Aceste căi pașnice presupun recursul la lege, prin urmare consecinta cea mai importantă – in viziunea lui Kant – este generalizarea domniei legii si extinderea comertului, acum, la adăpost de furt, pirati ori conflicte. Aceste două evolutii vor avea efect de *spill-over*, pentru că, asemeni armatelor care îi modifica atitudinea, numerosi oameni vor fi demobilizati si, intrând in sfera civilă, vor fi tot mai departe de ispita armelor!

Incununarea acestor metamorfoze va sta in exportul in colonii a acestei forme de civilizatie, ridicarea Europei la rang de model pentru restul lumii si ridicarea nivelului de bogatie prin acumulare in locul irosirii pe cimpul de bătaie.

A avut inspiratie, viziune ori noroc? Nu spune mai nimic despre puterile statului, spre organizarea internă a acestei federatii, raporturile de putere si control, despre alegerea liderilor si numărul de mandate. Dar modul in care încearca să pacifice Europa era menit să împingă statele continentului spre cooperare si spre găsierea relaxată (în contrast cu ingineria constitutională!) a normelor si procedurilor. El nu spune cum, doar arată calea! Si ne ridică pe un nivel intermediar între lumea reală si Idee, de unde, consideră el, oamenii ar trebui să-și găsească drumul drept, dacă își doresc aceasta! Pacea lui Kant este *perpetuă* în măsura în care Ideile sunt eterne si imuabile. Altfel spus, „vom avea pace atîta timp cit vom avea justitie si libertate! Acestea, drepturile si binele insusi sunt perpetue. De noi, de fiecare generatie in parte depinde cît de aproape se plasează față de idei si cum înțelege să și le aproprie in viata!

e. Pan _Europa, Richard Coudenhove Kalergi, 1923 – A fost si a rămas, probabil, cel mai citat, lăudat și demn de uimire proiect din întreaga pleiadă. La 29 de ani, acest tînăr vede dincolo de vremea sa și ne oferă un studiu succint, de o profunzime si o exactitate demne de respect și admirație! In centrul său stă constatarea că „sistemul politic al statelor europene este atins de senilitate”¹, că Europa priveste prea mult înapoi în loc să își înțeleagă epoca si sa reactioneze oportun la ea! Această nostalgie pe care nu o poate depăși vine din adîncurile istoriei europene, din rănile neînchise, din ambițiile încă nerealizate, din conflictele care au lăsat numeroase semne de întrebare în fiecare memorie colectivă! Preocupată să se înțeleagă pe sine și să se (re) deefinească, Europa a rămas mult în urma altor puteri regionale, sub aspecte precum strategia de apărare, capacitatea de productie economică, controlul informațiilor ori promovarea valorilor ei traditionale în restul lumii. După o atentă trecere în revistă a formulelor succesive de Europa, precum si a noilor mari puteri regionale, Coudenhove analizează relațiile si posibilitățile de îmbunătățire a raporturilor dintre fostele mari puteri europene. Avertizează asupra unor pericole, precum cel rusesc ori ideologic, de care europenii nu au tinut cont si au avut de plătit decontul celui de-al doilea război mondial! Abia la urmă încearcă să propună o constituție, dar amănunțită și urmînd toate cerintele unei constitutii contemporane.

¹ R. Coudenhove Kalergi, *Pan-Europa*, Tg. Mures, Ed. Pro Europa, 1997, pag. 10;

„Incoronarea tuturor strădaniilor paneuropene este constituirea Statelor Unite ale Europei, după modelul Statelor Unite ale Americii. Pan _ Europa se va înfățișa celorlalte continente și puteri modnă ca o unitate statală, în interiorul federației fiecare stat dispunând de maximum de libertate”¹.

Urmează o minuțioasă descriere a legislativului bicameral, cu o cameră a popoarelor și una a statelor, iar legat de acesta, aspectul comunicării: egalitatea limbilor în cadrul federației, deși engleza părea deja că va câștiga teren în fața altor idiomuri. În rindul avantajelor, Coudenhove pare a fi sintetizat întreaga tradiție de până la el, enumerând prevenirea unui război intereuropean – avantaj înțeleș abia după dezastrele celui de-al doilea război mondial! – protecția împotriva ideologiei sovietice, competitivitatea și posibilitatea regăsirii unei poziții demne între puterile lumii. Enumeră și adversarii de care, Europa nu a reușit să se ferească în timp și nici după avertizarile sale: naționalismul, comunistii, militaristii și protecționismele industriale. Fiecare dintre aceste forțe i-a mai dat o lecție până să învețe să-l citească pe Coudenhove: 1939, respectiv dezintegrarea Jugoslaviei, războiul rece, nazismul și, respectiv crizele economice care au dus Europa în brațele Statele Unite spre protecție și salvare. Drept remediu, va propune *patriotismul european*, un sentiment nici astăzi prea clar, ba, mai mult, luat în deridere ori analize minuțioase sub spectrul ironiei. Simbolul Europei: „crucea soarelui, o cruce rosie pe fundalul unui soare aurit, simbolul umanității și al rațiunii” nu a fost niciodată luat în considerare. Dimpotrivă, simboluri mult mai laice a trebuit să dispară din textul Tratatului de la Lisabona, spre a-l face pe acesta, ratificabil!

Să fim, după *douăzeci și opt de secole de Europa*, încă, atât de departe de a percepe nevoia și mijloacele de federalizare a Europei? Numeroase elemente din funcționarea instituțiilor comunitare ar nega aceasta. Și totuși, dezbaterile privitoare la identitatea, întinderea, rolul și viitorul Europei se îndepărtează tot mai mult de un rezultat acceptabil, aproape în contratimp cu evoluția instituțională. Dar tot Coudenhove ne învață că: „Istoria lumii posedă mai multă fantezie decât marionetele sale și se compune dintr-un lanț de surprize provocate de împlinirea unor utopii.”² Să sperăm că va avea dreptate, în continuare!

¹ Idem, pag. 135;

² Idem, pag. 13;